

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת בהעלותך תשפ"ה¹

(נכתב ונערך על פי שיחות משנים שעברו)

מעשה מרים והלקח ממנו עבורנו

ואם כן, גם אנו צריכים לנהוג בפרישות כמשה, שאני אפרוש מבעלי, ואתה תפרוש מאשתך. וזוהי טענה נכונה, לכאורה. הרי "מצות עשה להדבק בחכמים ותלמידיהם כדי ללמוד ממעשיהם" (רמב"ם הלכ' דעות פ"ו ה"ב). אחת מדרכי לימוד התורה היא להתבונן במעשי הגדולים וללמוד מהם, ו"גדולה שימושה יותר מלימודה" (ברכות ז, ב). במה אפוא חטאה מרים, שרצתה ללמוד ממשה שעליה לפרוש מבעלה בגלל היותה נביאה?

אומר הרמב"ם כך: "מרים הנביאה שדיברה באחיה... לא דברה בגנותו, אלא טעתה שֶהִשְׁתַּחֲוֶה לַשָּׂרָר נְבִיאִים" (רמב"ם הלכ' טומאת צרעת פט"ז ה"י). זה מה שטוען הקב"ה למרים ואהרן: נכון שגם אתם נביאים, אבל לא במדרגתו של משה. "אם יִהְיֶה נְבִיאֲכֶם, ה' בְּמִרְאָה אֵלֵי אֶתְוַדַּע, בְּחֹלֹם אֲדַבֵּר בּוֹ" (במדבר יב, ו). לנביאים אחרים איני נגלה אלא בחלום וחזיון, ולא במראה ברור (רש"י שם). "לֹא כֵן עֲבָדִי מֹשֶׁה, כָּל בֵּיתִי נֹאמְרֵי הוּא. פֶּה אֶל פֶּה אֲדַבֵּר בּוֹ וּמִרְאָה וְלֹא בְּחִידָת, וְתִמְנַת ה' בֵּיתִי" (שם, ז-ח). אני מפרש לו דבורי במראת פנים, ואיני סותמו לו בחידות (רש"י שם). משה מתנבא באספקלריה המאירה, ואתם באספקלריה שאינה מאירה (עי' יבמות מט, ב). ממילא אינכם יכולים להשוות את עצמכם למשה, לומר שאם משה עושה כך גם אנו צריכים לעשות כך. לכל היותר היה עליכם לגשת אל משה ולשאל אותו: 'משה רבינו, האם ראוי שגם אנחנו נתנהג כך?' אבל להחליט לבד שגם לכם ראוי הנהגה כזו - זה לא⁴. זו הטענה על מרים ואהרן, שלא הבינו שמדרגת נבואתו של משה רבינו גבוהה ממדרגת הנבואה שלהם.

ובאמת, מניין היה למרים ולאהרן לדעת זאת? אנו יודעים זאת, כי הדבר כתוב לפנינו כאן בפרשה. אבל לפני מרים ואהרן עוד לא היתה כתובה פרשה זו בתורה, ואם כן מניין היה עליהם לדעת זאת?

כנראה שהיו צריכים להבין זאת מסברא. הרי רואים בגמרא, שלימוד מסברא עדיף מלימוד מפסוק, שהרי הגמרא שואלת בכמה מקומות: למה לי קרא? סברא היא! (כתובות כב, א ועוד) דבר שניתן לדעת מסברא, אין צורך ללמוד מפסוק. וא"כ מרים היתה צריכה להבין מסברא, שאם גם היא נביאה, וגם אהרן נביא, ובכל זאת דוקא משה נבחר להוציא את ישראל ממצרים, לבקוע את ים סוף, לעלות להר סיני ולהוריד להם תורה, וכל שאר הדברים שמשה עשה, הרי מוכח מזה שמשה זכה למדרגה מיוחדת שלא קיימת אצלם⁵. וממילא, אם מרים משווה את עצמה למשה רבינו,

טעותה של מרים בהבנת מדרגתו של משה רבינו

הנה נצטננו ללמוד את כל התורה כולה, ולדעת את כל התורה כולה. ובכל זאת, יש פרשיות בתורה שלגביהן יש ציווי מיוחד ללמוד אותן ולזכור אותן, חוץ ממה שצריך לדעת את כל התורה כולה. אחת מפרשיות אלה היא פרשת מעשה מרים הכתובה בסוף פרשתנו (במדבר יב), שהקב"ה אומר עליה במקום אחר: "הִשְׁמַר בְּנֶגְעַ הַצָּרַעַת... זָכוּר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹהֶיךָ לְמִרְיָם בְּדֶרֶךְ בְּצִאתְכֶם מִמִּצְרָיִם" (דברים כד, ח-ט).

הראשונים נחלקו אם זכירה זו מצות עשה היא, או לא. ברש"י משמע שאין בזה מצות עשה, שכן רש"י כתב (שם): "אם באת להזהר שלא תלקה בצרעת, אל תספר לשון הרע. זכור העשוי למרים, שדיברה באחיה ולקתה בנגעים". משמע שאין כאן מצות עשה, אלא רק עצה טובה: אם רצונך לשמור על עצמך שלא תלקה בצרעת, זכור מה שקרה למרים, ממילא תשמור את לשונך מדיבור לשון הרע ולא תלקה בצרעת כמרים. גם הרמב"ם לא מנה זכירה זו כמצות עשה². לעומתם, הרמב"ן (בהוספתו לספר המצוות של הרמב"ם, מצות עשה ז'), מונה זכירה זו כמצות עשה גמורה, וזה לשונו: "נצטנו לזכור בפה ולהשיב אל לבנו מה שעשה יתעלה למרים כשדברה באחיה, עם היותה נביאה, כדי שנתרחק מלשון הרע"³.

על כל פנים, זה ודאי מוסכם על כולם, שהתורה קוראת לנו להתבונן בפרשה זו של מעשה מרים.

נתבונן אפוא במעשה מרים. מה היה שם? אומרת התורה: "וַתְּדַבֵּר מִרְיָם וְאַהֲרֹן בְּמֹשֶׁה... וַיֹּאמְרוּ הָרֶק אִךְ בְּמֹשֶׁה דָּבָר ה', הֲלֹא גַם בָּנוּ דָּבָר... וַיַּחַר אֵף ה' בָּם וַיִּלֶּךְ. וַהֲעֵנָּן סָר מֵעַל הָאֹהֶל, וַהֲנָה מִרְיָם מְצֹרַעַת פְּשָׁלָג" (במדבר יב, א-ג). בגמרא נחלקו אם גם אהרן נענש (שבת צז, א). על כל פנים, פֶּעַם ה' ודאי היה גם על אהרן, כפי שמפורש בכתוב: "ויחר אף ה' בָּם וילך" (במדבר יב, ט).

וצריך להבין: מה לא בסדר במה שאמרה מרים? הרי כל מה שאמרה הוא רק זאת: "הָרֶק אִךְ בְּמֹשֶׁה דָּבָר ה'?" הלא גם בָּנוּ דָּבָר" (במדבר יב, ב). אין כאן אף מילה אחת רעה על משה רבינו. וגם הדברים עצמם - נכונים הם. גם מרים ואהרן היו נביאים, עוד לפני משה רבינו (לגבי מרים - עי' רש"י שמות טו, כ; ולגבי אהרן - עי' רש"י שמות ד, י). ועוד, שהרי לשם מה אומרת זאת עכשיו מרים לאהרן? - מרים שמעה שמשה רבינו פרש מאשתו בגלל נבואתו (רש"י במדבר יב, א), ולכן היא באה ומתיעצת עם אהרן אחיה ואומרת לו: 'הרי גם אנו נביאים!

ישראל, הרי ודאי ש"טובה הארץ מאד מאד" (שם יד, ז), ויש בה מעלות רוחניות מיוחדות שלא קיימות בארצות אחרות. ואם כן, גם אם לא הבחנו בהן, עלינו לפחות להאמין בקיומן, ולא להוציא דיבה על הארץ הנבחרת, כאילו היא ארץ רעה ח"ו.

להזהר מלשון הרע על כל אדם

הלקח עבורנו מפרשה זו - להזהר לא לדבר על שום יהודי. ולא רק על יהודי גדול ותלמיד חכם אסור לדבר, גם על סתם יהודי אסור לדבר. על תלמיד חכם זה חמור יותר, אבל גם על סתם יהודי אסור לדבר לשון הרע. לא נוכל לטעון שמרים דיברה על משה, ואנו מדברים בס"ה על יהודי פשוט. שהרי גם יהודי פשוט שייך לעם ישראל, ועם ישראל - "אין המלך אוהבו חנם". יש לכל יהודי מעלה מיוחדת מעצם היותו יהודי, ולכן גם על יהודי פשוט אסור לדבר. ה' בחר בעם הזה, ולכן כמו שאסור לדבר על משה ועל א"י, אסור גם לדבר על עם ישראל.

הדברים אינם אמורים על אלה שמסיתים נגד התורה, ושמורדים בתורה. אבל על סתם יהודי, אפילו על חילונים - לא לדבר. החזון אי"ש הרי פסק, שבדור שלנו לא שייך הדין של "מורידין ואין מעלין" שנאמר על הכופרים והאפיקורסים (ע"ז כו, ב). למה? מפני שדין זה אינו קיים "אלא בזמן שהשגחתו ית' גלויה, כמו בזמן שהיו ניסים מצויים ומשמש בת קול, וצדיקי הדור תחת השגחה פרטית הנראית לעין כל, והכופרין אז - הוא בנליות מיוחדת בהטיית היצר לתאוות והפקרות..." (חזו"א י"ד סי' ב' סוף ס"ק ט"ז). אבל בזמן הזה, שאין רואים כל כך בגלוי את השגחת ה' בעולם כמו פעם, אין דין זה שייך (ע"ש). ולכן, גם על סתם יהודי, ואפילו שהוא חילוני, צריך להזהר לא לדבר לשון הרע. לדעת שלא לחינם בחר ה' בעם הזה. אם ה' בחר בעם הזה מכל העמים, סימן שיש לו מעלות, ואסור לדבר עליו לשון הרע.

החובת הלבבות (שער הכניעה פרק ו') מביא מעשה בחסיד אחד שעבר ליד נבלת כלב שהיתה מסרחת מאד, ואמרו לו תלמידיו: כמה מסרחת נבלה זאת. אמר להם: כמה לבנות שיניה. ונתחרטו על מה שסיפרו בגנותה. וכתב החובת הלבבות, "וכיון שהוא גנאי לספר בגנות כלב מת, כל שכן באדם חי. וכיון שהוא טוב לשבח נבלת כלב בלובן שיניה, כל שכן שהוא חובה לפי זה לשבח אדם משכיל ומבין. והיתה כוונתו להוכיחם, שלא ילמדו לשונם לדבר רע, וישוב להם טבע (יתרגלו באופן טבעי שלא לדבר רע). וכן כשילמדו לשונם לדבר טוב ישוב להם טבע קבוע (שיתרגלו לדבר טוב באופן טבעי וספונטני, בלי שיצטרכו "להתאמץ" ולתקן לעשות כן)".

זה ודאי אינו מעיקר הדין. אין איסור לדבר על נבלה לשון הרע. אבל אעפ"כ מידת חסיד היא שלא לגנות שום דבר. לחפש את המעלות של כל דבר, לא את החסרונות. לשבח את העולם שה' ברא, שהעולם שה' ברא הוא עולם

הרי זו תביעה על מרים שהמעטה בהערכת מדרגתו של משה רבינו ולא הכירה מספיק במדרגתו⁶, ועל דבר זה הקב"ה מדקדק עם מרים הצדקת כחוט השערה, כפי שנוהג לדקדק עם צדיקיו (יבמות קכא, ב), ומחשיב לה זאת כעוון חמור של דיבור לשון הרע על משה, אע"פ שלא אמרה עליו שום דבר רע⁷.

מה היו המרגלים צריכים ללמוד ממעשה מרים

מעשה מרים מובא בסוף פרשתנו, ומיד אחר כך, בתחילת הפרשה הבאה, מופיע מעשה המרגלים, שהלכו לתור את ארץ כנען, וכשחזרו הוציאו דיבת הארץ רעה. ומביא שם רש"י מחז"ל: "למה נסמכה פרשת מרגלים לפרשת מרים, לפי שלקתה על עסקי דיבה שדיברה באחיה, ורשעים הללו ראו ולא לקחו מוסר" (רש"י במדבר יג, ב). [וזו אולי הסיבה לכך, שמרים לא זוכה להכנס לארץ ישראל. על משה ואהרן מפורש הטעם בתורה למה לא זכו להכנס לארץ - "וַיַּעַן אֶל הָאֱמִנָתִים בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי לְעֵינֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל, לֵכֵן לֹא תָבִיאוּ אֶת הַקְּהָל הַזֶּה אֶל הָאֶרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהֶם" (במדבר כ, יב). אבל על מרים לא כתוב שום טעם למה לא נכנסה לארץ. ויש לומר, שהטעם לזה הוא מה שאומר רש"י, שהיות והיא היתה הסיבה לעונש המרגלים, ושכל דור המדבר לא נכנס לארץ, לכן גם היא לא נכנסה לארץ. למרות שלא השתתפה ח"ו בהוצאת דיבת הארץ רעה ובכלל המרד של דור המדבר, אף על פי כן, היות שבעקיפין היא היתה הסיבה לכך שדור המדבר לא נכנס לארץ, ממילא גם היא לא נכנסה לארץ ישראל⁸].

והנה, לכאורה תמוה מאד: איזה מוסר היו צריכים המרגלים לקחת ממרים? בשלמא אם היתה נענשת על שדיברה לשון הרע על עצים ואבנים, היה מקום ללמוד מזה קל וחומר: אם על עצים ואבנים אסור לדבר לשון הרע, כל שכן שאסור לדבר על יהודי, וכל שכן על תלמיד חכם ונביא, וכל שכן על רבם של כל החכמים והנביאים. אבל מזה שמרים דיברה לשון הרע על החכם הכי גדול והנביא הכי גדול ונענשה, מזה צריך להבין שאסור לדבר לשון הרע על עצים ואבנים! הרי יש הרבה פירות על הלימוד הזה! מה א"כ הטענה על המרגלים, שלא לקחו מוסר ממעשה מרים?

נראה לבאר כך: הרי מה היתה הטענה על מרים ואהרן במה שדברו על משה? כפי שהסברנו, הטענה היתה, שהיה עליהם להבין מסברת עצמם, ש"אין המלך אוהבו חנם" (רש"י שם יח, ח). אם הקב"ה בחר במשה להיות שליח להוציא את ישראל ממצרים, לתת תורה לישראל ולעשות את שאר הדברים הגדולים שעשה, הרי ברור שאין זה לחינם, אלא בגלל מעלות מיוחדות שיש בו. ואם כן, "מדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה?" (שם)

כך היו צריכים גם המרגלים לומר לעצמם בענין ארץ ישראל: אם ה' בחר בארץ זו להשרות בה את שכינתו, לתת אותה לאברהם ליצחק וליעקב ולהכניס לתוכה את בני

הארץ שהיתה חביבה עליו, ומחזור שלא יצא שם רע על הדרכים" (רש"י שם). כל זה מכבודה של ארץ ישראל. "כִּי בָחַר ה' בְּצִיּוֹן, אֲנֶה לְמוֹשָׁב לוֹ" (תהלים קלב, יג). צריך לדאוג לכבודה של ארץ ישראל.

אנשים מחפשים מה לקבל על עצמם בשעת מלחמה, או בשעת צרה ח"ו, או סתם כך, במה כדאי להתחזק - אחד הדברים שכדאי לקבל על עצמו הוא שמירת הלשון. להתחזק בשמירת הלשון. זה כמעט מפורש בתורה: "כִּי־תֵצֵא מִחֲנֶה עַל־אֹיְבֶיךָ, וְנִשְׁמַרְתָּ מִכָּל דְּבַר רָע" (דברים כג, י), פירשו חז"ל: מלשון הרע (ספרי שם). כשיוצאים מחנה על אויב, צריך להזהר מדיבור רע. תמיד צריך להזהר בזה, אבל בעתות סכנה עוד יותר.

גם מאבק לשון הרע צריך להזהר. יש מיני אבק לשון הרע שאיסורם רק מדרבנן, אבל יש מיני אבק לשון הרע שנראה לענ"ד שאיסורם מדאורייתא. כך או כך, צריך להזהר מאוד שלא להכשל גם באבק לשון הרע. כלול בזה גם שלא לחשוך בבן אדם סתם כך. אדם רוצה למצוא דבר רע, אז חושד בחברו שעושה דברים רעים. אל תחשוך באף אחד. אתה הרי לא הדיין שצריך לדון את העולם. יש מי שדן את העולם, וזה לא תפקידך. אז השתדל תמיד לדון לכף זכות בכל דבר. ונזכר לראות בביאת משיח צדקנו במהרה בימינו, אמן.

טוב. לא שכדאי כל כך שיהיו נבלות בדרך, אבל לא לחפש חסרונות. החסיד רוצה למצוא רק מעלות, ולא חסרונות. אבל באמת מצד הדין צריך להזהר מאוד לא לדבר עם שום יהודי לשון הרע. גם אם נדמה לך שהוא עושה עבירות מסוימות, צריך להוכיח אותו על כך, ויש כללים איך להוכיח אותו, אבל לא לדבר עליו לשון הרע. צריך מאוד להזהר בזה. הזהירות הזו היא מצות עשה. כפי שהזכרנו, הרמב"ן מונה למצות עשה מן התורה את "זכור את אשר עשה ה' אלקיך למרים". המעשה של מרים מלמד אותנו לקח, לא לדבר לשון הרע על שום יהודי. אם אתה לא יכול לדבר עליו טובות, אז תשתוק, רק אל תדבר עליו רעות. וגם טובות, הגמרא אומרת שצריך לדעת לא לדבר טובות על אדם בפני אנשים שעלולים לומר: כן, אבל מצד שני הוא עושה כך וכך... (ב"ב קסד, ב), אז יותר טוב לשתוק ולא לדבר עליו טובות, כדי שלא יבואו מזה לדבר בגנותו. צריך מאוד להזהר בדבר הזה. לשון הרע הוא עבירה שקל מאוד לעבור עליה, ומצד שני היא מהעבירות החמורות בתורה. לכן החפץ חיים כתב את הספר שלו, מפני שכל כך רגילים להכשל בלשון הרע, אע"פ שהיא עברה חמורה.

גם על ארץ ישראל להזהר לא לדבר לשון הרע. בחז"ל רואים כמה דוגמאות, שחז"ל עשו מעשים כדי שאנשים ירגישו טוב בא"י, ושלא יתלוננו על ארץ ישראל. רבי אמי ורבי אסי היו דואגים שהתלמידים ישבו בקיץ במקום קריר, ובחורף במקום חם (כתובות קיב, ב), "כדי שלא יוכלו להתרעם על ישיבת ארץ ישראל" (רש"י שם). שירגישו טוב בישיבת ארץ ישראל. רבי חנינא היה מתקן את הדרכים בארץ ישראל (כתובות קיב, א), "מִשְׁנָה וּמִתְקֵן מִכְשׁוֹלֵי הָעִיר מִחֲמַת חֵיבַת

השיחה נערכה לפי קוצר דעתו של העורך,
וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.

1. לדעת הרב שליט"א, בכל פרשה בתורה יש קשר או הקבלה בין תחילת הפרשה לסופה. [הרב פרסם מאמר בענין זה בכתב העת "ירושתנו", כרך ג' (תשס"ט) עמ' קי"ח. כתב עת זה יוצא לאור פעם בשנה ע"י "מכון מורשת אשכנז" (בני ברק), ובו מחקרים וסקירות בתורתם של חכמי אשכנז, אורחותיהם ומנהגיהם].

הקשר שציין אליו הרב שליט"א בפרשת בהעלותך: "בַּמִּצְוָה אֲשֶׁר הָרָאָה ה' אֶת מֹשֶׁה" (במדבר ח, ד) ⇔ "בַּמִּצְוָה אֲלֵי אֶתְנֶדַע... וּמִצְוָה וְלֹא בְחִידָת" (שם יב, ו-ח).

קשר נוסף: "דִּבֶּר אֶל אֶהֱרֹן וְאֶמְרָת אֲלֵיו" (שם ח, ב) [משה מדבר אל אהרן] ⇔ "וַיֹּאמֶר אֶהֱרֹן אֶל מֹשֶׁה" (שם יב, יא) [אהרן מדבר אל משה].

קשר נוסף: "וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה... דִּבֶּר אֶל אֶהֱרֹן... בְּהַעֲלֹתָ אֶת הַנֶּהֱרֹת אֶל מוֹל פְּנֵי הַמִּנְוָה... וַיַּעַשׂ כֵּן אֶהֱרֹן, אֶל מוֹל פְּנֵי הַמִּנְוָה הָעֵלָה גִּרְתִּיהָ" (שם ח, א-ג) [ה' מצוה את משה על אהרן, ואהרן מקיים את הציווי] ⇔ "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה... תִּסְגֵּר שְׂבָעַת יָמִים מִחוּץ לַמִּחָנֶה... וְתִסְגֵּר מִן הַמִּחָנֶה לַמִּחָנֶה שְׂבָעַת יָמִים" (שם יב, יד-טו) [ה' מצוה את משה על מרים, ומרים מקיימת את הציווי].

קשר נוסף: "אֵי־יָרִי שְׂבָעַת הַנֶּהֱרֹת" (שם ח, ב) ⇔ "תִּסְגֵּר שְׂבָעַת יָמִים" (שם יב, יד).
קשר נוסף: "אֶל מוֹל פְּנֵי הַמִּנְוָה יֹאֲרִי שְׂבָעַת הַנֶּהֱרֹת" (שם ח, ב), "שֶׁלֹּא יֵאמְרוּ לְאוֹרֵהּ הוּא צִרִיךְ" (רש"י שם) ⇔ "אֶל נָא רָפָא נָא לָהּ" (שם יב, יג), "...שֶׁלֹּא יִהְיוּ אוֹמְרִים אַחֲתוֹ נִתּוֹנָה בְּצָרָה וְהוּא עוֹמֵד וּמְרַבֵּה בַתְּפִלָּה" (רש"י שם).

קשר נוסף: "וַיַּעַשׂ כֵּן אֱהֲרֹן" (שם ח, ג), "להגיד שבחו של אהרן" וכו' (רש"י שם) ⇔ "וַיִּהְיֶה לֹא נֶסֶע עַד הָאָסֶף מִקֵּץ" (שם יב, טו), "זה הכבוד חלק לה המקום" וכו' (רש"י שם).

קשר נוסף: "וַיִּהְיֶיךָ תֵּעָרַע לְכָל בְּשָׂרָם" (שם ח, ז) ⇔ "וַיִּאָּכַל חֲצִי בָשָׂרוֹ" (שם יב, יב).

קשר נוסף: "וַיִּהְיֶיךָ תֵּעָרַע לְכָל בְּשָׂרָם" (שם ח, ז), "הזקיקם תגלחת כמצורעים" (רש"י שם) ⇔ "וַיִּהְיֶה מִקֵּץ מִצְרַעַת פְּשָׁלָג" (שם יב, י).

קשר נוסף: "וַיִּהְיֶיךָ תֵּעָרַע לְכָל בְּשָׂרָם" (שם ח, ז), "לפי שניתנו כפרה על הבכורות שעברו עבודה זרה, והיא קרויה זבחי מתים,

והמצורע קרוי מת" וכו' (רש"י שם) ⇔ "אַל נָא תְהִי פֶמֶת" (שם יב, יב), "שהמצורע חשוב כמת" (רש"י שם).

2. ובכל זאת, יש הבדל בין הרמב"ם לרש"י. שברמב"ם (סוף הלכות טומאת צרעת) משמע שיש בפסוק זה אזהרה וציווי להתבונן במעשה מרים כדי שיתרחק מלדבר לשון הרע, יעו"ש. ומבואר, דלא סבר כרש"י שהוא רק עצה טובה, אלא סבר שהוא ציווי וחיוב, (כדעת הרמב"ן שיובא להלן). [וכן כתב החפץ חיים בפתיחה (עשין אות א' בבאר מים חיים סוף סק"א) שאף שלא מנה הרמב"ם זכירת מעשה מרים למצות עשה, מ"מ מפרש הקרא דזכור וכו' כדעת הרמב"ן, שהוא חיוב, והמדבר לשון הרע עובר על חיוב זה, יעו"ש]. והטעם שלא מנה הרמב"ם חיוב זה במנין המצוות, כתבו האחרונים, כיון שהוא רק הרחקה וחיוזוק לעיקר איסור לשון הרע, והוא כחלק מן הלאו של לשון הרע, לכן לא מנאו כמצוה בפני עצמה.

3. ברמב"ן בהוספותיו לספר המצוות אכן מבואר שזכירת מעשה מרים היא מצות עשה ממש בקום ועשה, לזכור בפה מה שעשה ה' למרים. אולם ברמב"ן עה"ת (דברים כד, ט) נראה כמסתפק בזה, אם היא מצות עשה בקום ועשה, או רק לאו הבא מכלל עשה. דהנה בריש דבריו שם כתב: ולפי דעתי שהיא מצות עשה ממש, כמו זכור את יום השבת וכו', יצוה במצות עשה שנזכור העונש הגדול שעשה ה' לצדקת הנביאה וכו'. ומבואר דהיא מצוה בקום ועשה כמו קידוש בשבת, והקום עשה הוא הזכירה בפה. אולם בסוף דבריו שם כתב: ואין יתכן שלשון הרע, שהוא שקול כשפיכת דמים, לא תהיה בו בתורה לא תעשה גמור, או לאו הבא מכלל עשה, אבל בכתוב הזה אזהרה גדולה בו להמנע ממנו בין בגלוי ובין בסתר וכו'. עכ"ל. ומשמע שפסוק זה הוא אזהרה שלא לדבר לשון הרע, ואין בו מצות עשה בקום ועשה, ואינו אלא לאו הבא מכלל עשה.

4. הגמרא מביאה על מר עוקבא (אחד האמוראים), שאמר על עצמו: "אנא להא מילתא חלא בר חמרא לגבי אבא" (חולין קה, א). כלומר: ביחס לאבי, הריני כחומץ בן יין. למה, כי אבי, כשהיה אוכל בשר, היה ממתין עשרים וארבע שעות עד שהיה אוכל חלב. ואני באותה סעודה לא אוכל חלב, אבל בסעודה הבאה אני אוכל, [כפי הדין אצלנו, שאין ממתנים עשרים וארבע שעות מבשר לחלב, אלא רק שש שעות (שו"ע יו"ד סי' פ"ט ס"א)], כשיעור הזמן שבין סעודה לסעודה. והנה, אם סבר מר עוקבא שהמתנה בת עשרים וארבע שעות עדיפה, למה לא המתין גם הוא עשרים וארבע שעות? מי הפריע בעדו לנהוג גם הוא כאביו? - פירשו חכמי המוסר, שמר עוקבא הבין שהנהגה זו אינה כפי מדרגתו. אביו היה אדם גדול וחסיד, שהתאימה לו הרחקה של עשרים וארבע שעות בין בשר לחלב. אבל מר עוקבא הוא רק כ"חלא בר חמרא לגבי אבא". הוא לא נמצא במדרגה גבוהה של יראת שמים ויראת חטא כמו אביו, ולכן עברו לא מתאים להמתין עשרים וארבע שעות בין בשר לחלב. עליו להסתפק רק בשש שעות מסעודה לסעודה, ולא לעשות דברים שאינם מתאימים למדרגתו, וכמו שאמרו חז"ל בענין אחר - "לא כל הרוצה ליטול את השם יטול" (ברכות טז, ב). וכן כאן, לא כל שמשע עושה, מתאים גם לאהרן ומרים לעשות. והיה להם להוועץ בדבר עם משה רבם.

5. וכן כתב הגרא"ו זצ"ל, שהיה להם להבין זאת מסברא - עי' להלן הערה 7.

6. יש מבארים לפי זה את כפל הלשון שנקט כאן אהרן בדבריו אל משה: "כִּי אֶדְנִי, אֵל נָא תִּשָּׁע עָלֵינוּ חֲטָאת אֲשֶׁר נִוְּאָלְנוּ וְאֲשֶׁר חָטָאנוּ" (במדבר יב, יא). "אשר נוּאֵלְנוּ" - היתה זו אָן ילוּת מצדנו (עי' רש"י) להשוות את מדרגתך למדרגתנו, שהרי זה נגד הסברא. "ואשר חטאנו" - היה זה חטא מצדנו להמעיט בהערכת מדרגתך, ולא להעמידה על מעלתה הנכונה.

7. הג"ר אלחנן וסרמן זצ"ל הקשה (בקובץ מאמרים, ביאור אגדות על דרך הפשט בענין נבואת משה), הרי לפי מה שביאר הרמב"ם, שמרים טעתה במה שהשוותה את משה לשאר הנביאים, נמצא שלא רק עבירת לשון הרע היתה כאן, אלא כפירה באחד מ"ג יסודי הדת, והוא היסוד השביעי, שמשע הוא אביהן של כל הנביאים שקדמו לפניו ושיבואו אחריו, וכולם הם למטה ממנו במעלה, והכופר באחד מיסודי הדת הוא אפיקורס, ואין לו חלק לעולם הבא, כמו שכתב הרמב"ם בפירוש המשנה (בהקדמתו לפרק חלק).

ותירץ הגרא"ו, דזה עצמו שנבואת משרע"ה שונה מנבואת שאר הנביאים נתחדש רק כאן, בפרשה זו, שאמר הקב"ה לאהרן ומרים "אם יהיה נביאכם ה' במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו, לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא", ובשעה שדיברה מרים עדיין לא נאמרה הלכה זו דמובדלת נבואת משה רבינו ע"ה משאר כל הנביאים, אלא דהיה לה ללמוד כן מסברא דנפשה, ולכן חשבינן ליה רק כטעות בעלמא.

8. צ"ע בדברי הרב שליט"א. הרי מה שהמרגלים חטאו ולא נכנסו לארץ, לא היה בגלל מעשה מרים, אלא למרות מעשה מרים, שראו שנענשה על דיבור לשון הרע ולא לקחו מוסר, וא"כ איזו אחריות יש למרים על חטא המרגלים, וכי היא גרמה לו?

ואולי כוונת הרב לומר, שאלמלא ראו המרגלים מה שאירע למרים, היתה פחות תביעה עליהם, והיו נענשים פחות בחומרה. אך כיון שראו מה שאירע למרים ואעפ"כ חטאו בלשון הרע כמותה, לכן נענשו בחומרה יותר. הרי שמרים גרמה בחטאה לחומר עונש המרגלים וכל דור המדבר.